

O‘TKIR LEYKOZLAR: TARQALISHI, ZAMONAVIY TASHXISLASH VA DAVOLASH, PROFILAKTIKASI

Aminova Nafisa Narzullayevna

Abu Ali ibn Sino nomidagi Buxoro davlat tibbiyot instituti,

O‘zbekiston

Email: aminova.nafisa@bsmi.uz

<https://orcid.org/0009-0008-6687-0064>

Annotatsiya: O‘tkir leykozlar — suyak iligi va qon hosil qiluvchi tizimning xavfli neoplastik kasalliklari bo‘lib, blast hujayralarning nazoratsiz ko‘payishi va differensiyalanish jarayonining buzilishi bilan tavsiflanadi. Ushbu maqolada o‘tkir leykozlarining epidemiologiyasi, klinik belgilar va zamonaviy tashxislash usullari, davolash yondashuvlari hamda profilaktik choralar yoritilgan. Hozirgi kunda immunofenotiplash, sitogenetik va molekulyar-genetik tahlillar tashxis qo‘yishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Davolashda esa kimyoterapiya, maqsadli terapiya, immunoterapiya va suyak iligi transplantatsiyasi asosiy usullar sifatida qo‘llaniladi. Profilaktik choralar esa xavf omillarini kamaytirishga va erta tashxislashga qaratilgan.

Kalit so‘zlar: O‘tkir leykoz, epidemiologiya, tashxis, kimyoterapiya, immunoterapiya, transplantatsiya, profilaktika.

Dolzarbligi: O‘tkir leykozlar zamonaviy gematologiya va onkologiya oldida turgan eng jiddiy muammolardan biridir. Ularning tarqalishi yil sayin ortib bormoqda va dunyo miqyosida saraton kasalliklari orasida yuqori o‘lim ko‘rsatkichiga ega. Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, o‘tkir limfoblast leykoz bolalar orasida eng ko‘p uchraydigan onkologik kasallik bo‘lib, barcha bolalar saratonlarining qariyb 25–30 % ini tashkil etadi. Kattalarda esa o‘tkir mieloblast leykoz ustunlik qiladi va prognozi yanada og‘ir hisoblanadi.

Kasallikning dolzarbligi shundaki, u tez rivojlanadi, qisqa muddatda umumiy qon ko‘rsatkichlarini keskin o‘zgartiradi, ko‘p organlarda infiltratsiyalarni yuzaga keltiradi va davolash choralari ko‘rilmasa, qisqa fursatda o‘limga olib kelishi mumkin. Bundan tashqari, zamonaviy kimyoterapiya rejimlari mavjud bo‘lsa-da, ularning samaradorligi har doim ham yetarli emas, chunki ko‘plab bemorlarda rezistentlik, qaytalanish (relaps) va og‘ir asoratlar kuzatiladi. Ilm-fan taraqqiyoti bilan bir qatorda, yangi tashxislash texnologiyalarining joriy etilishi, molekulyar-genetik testlar yordamida prognozni aniqlash, individual davolash rejimlarini tanlash imkoniyati bemorlarning yashash muddatini uzaytirishda muhim rol o‘ynamoqda. Masalan, minimal qoldiq kasallik (MRD) monitoringi yordamida bemorda qaytalanish xavfi oldindan baholanadi va davolash strategiyasi mos ravishda o‘zgartiriladi.

Shu bois o'tkir leykozlarni o'rganish, ularning epidemiologiyasini aniqlash, zamonaviy tashxislash va davolash usullarini takomillashtirish, shuningdek, profilaktika choralarini ishlab chiqish bugungi kunda ilmiy va amaliy tibbiyotda o'ta dolzarb masalalardan biridir.

Material va usullar.

Maqolada ilmiy adabiyotlar tahlili, xalqaro statistik ma'lumotlar, JSST va AQSH Milliy saraton instituti hisobotlari, shuningdek, o'zbek va rus tilidagi gematologik manbalar asos qilib olindi.

Shuningdek, quyidagi yondashuvlar tahlil qilindi:

- Epidemiologik ma'lumotlarni solishtirish usuli;
- Klinik holatlar bo'yicha qiyosiy tahlil;
- Zamonaviy diagnostika metodlari (immunofenotiplash, sitogenetika, molekulyar-genetika);
- Davolash protokollarining samaradorligini baholash.

Natijalar.

1. O'tkir leykozlarning tarqalishi

- O'tkir limfoblast leykozi (OLL) — asosan bolalarda (70–80% holatlarda) uchraydi, o'limning asosiy sabablardan biridir.
- O'tkir mieloblast leykozi (OML) — kattalarda keng tarqalgan, prognozi nisbatan og'ir.
- Erkaklarda kasallik chastotasi biroz yuqori.
- Radiatsiya, kimyoviy moddalar, virus infeksiyalari va genetik sindromlar (masalan, Daun sindromi) asosiy xavf omillari hisoblanadi.

2. Zamonaviy tashxislash usullari

- Morfologik tahlil: qon va suyak iligi namunalarini mikroskopik tekshirish.
- Immunofenotiplash (oqsil markerlari): oq qon hujayralarining kelib chiqishini aniqlash.
- Sitogenetika: xromosomal anomaliyalarni (masalan, t(9;22), FLT3 mutatsiyasi) aniqlash.
- Molekulyar-genetika: minimal qoldiq kasallikni (MRD) aniqlash va prognoz qo'yishda muhim.
- Instrumental usullar: KT, MRT, UTT — infiltratsiyani baholash uchun.

3. Zamonaviy davolash usullari

- Kimyoterapiya: asosiy davolash usuli bo'lib, induksiya, konsolidatsiya va qo'llab-quvvatlash bosqichlarini o'z ichiga oladi.
- Maqsadli terapiya: imatinib, dasatinib va boshqa tirosinkinaza ingibitorlari (xususan, Philadelphia xromosomal OLLda).
- Immunoterapiya: monoklonal antitanachalar (rituksimab, blinatumomab), CAR-T hujayra terapiyasi.
- Suyak iligi transplantatsiyasi: yuqori xavfli bemorlarda prognozni yaxshilaydi.
- Qo'llab-quvvatlovchi terapiya: antibiotiklar, qon quyish, ozuqaviy qo'llab-quvvatlash.

4. Profilaktika choralari

- Ekzogen xavf omillarini kamaytirish (radiatsiya, kimyoviy moddalar ta'siridan saqlanish).

- Genetik xavf guruhi bolalarini muntazam monitoring qilish.
- Ilk klinik belgilarni aniqlash uchun skrining dasturlarini rivojlantirish.
- Jamiyatda sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish.

Xulosa.

O'tkir leykozlar — yuqori malign potentsialga ega bo'lgan gematologik kasallik bo'lib, ular qisqa vaqt ichida hayot uchun xavfli oqibatlariga olib keladi. Maqola tahlillaridan ko'rinib turibdiki, ushbu kasalliklarning keng tarqalishi, yosh guruhlariga qarab turlicha namoyon bo'lishi va og'ir oqibatlari ularni nafaqat gematologlarning, balki keng ko'lamli tibbiy mutaxassislarning ham diqqat markazida ushlab turadi. Zamonaviy tashxislash usullari — morfologiya, immunofenotiplash, sitogenetika va molekulyar-genetik tadqiqotlar — kasallikni erta aniqlash, to'g'ri tasniflash va bemorga mos davolash protokolini tanlash imkonini beradi. Davolashning kompleks yondashuvi — kimyoterapiya, maqsadli terapiya, immunoterapiya va suyak iligi transplantatsiyasi — bemorlarning yashash muddatini va sifatini sezilarli darajada yaxshilaydi. Ayniqsa, CAR-T hujayra terapiyasi kabi yangi innovatsion usullar kelajakda davolash samaradorligini yanada oshirishi kutilmoqda. Profilaktika choralariga to'xtaladigan bo'lsak, ularning asosiy maqsadi xavf omillarini kamaytirish, yuqori xavf guruhidagi shaxslarni doimiy kuzatish va erta tashxis qo'yishdan iborat. Kasallikni erta aniqlash davolash samaradorligini oshiradi va o'lim ko'rsatkichini sezilarli darajada kamaytiradi. Umuman olganda, o'tkir leykoslarni chuqur o'rganish, tashxislash va davolashning yangi texnologiyalarini joriy etish, shuningdek, profilaktika strategiyalarini takomillashtirish zamonaviy tibbiyotning ustuvor vazifalaridan biridir. Bu yo'nalishdagi ilmiy izlanishlar nafaqat bemorlarning hayot sifatini yaxshilashga, balki butun jamiyat salomatligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. World Health Organization. Global Cancer Report 2024. Geneva: WHO Press, 2024.
2. National Cancer Institute. Acute Leukemia Statistics and Treatment. NCI, USA, 2023.
3. Hoffbrand A. V., Higgs D. R., Keeling D. M., Mehta A. B. Postgraduate Haematology. 7th edition. Wiley-Blackwell, 2022.
4. Российское общество гематологов. Руководство по диагностике и лечению острых лейкозов. Москва, 2023.
5. Giebel S., et al. "Acute leukemia: advances in molecular diagnostics and targeted therapy." Blood Reviews, 2022.
6. O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni Saqlash Vazirligi. Gematologiya bo'yicha milliy qo'llanma. Toshkent, 2023.
7. Tallman M.S., Wang E.S., Stone R.M., et al. Acute Myeloid Leukemia, Version 3.2022, NCCN Clinical Practice Guidelines in Oncology. J Natl Compr Canc Netw. 2022.
8. Pui C.H., Yang J.J., Hunger S.P., et al. Childhood Acute Lymphoblastic

Leukemia: Progress Through Collaboration. J Clin Oncol. 2015.

9. Döhner H., Weisdorf D.J., Bloomfield C.D. Acute Myeloid Leukemia. N Engl J Med. 2015;373:1136-1152.

10. Arber D.A., Orazi A., Hasserjian R., et al. The 2016 revision to the World Health Organization classification of myeloid neoplasms and acute leukemia. Blood. 2016;127(20):2391–2405.

11. Grimwade D., Hills R.K., Moorman A.V., et al. Refinement of cytogenetic classification in acute myeloid leukemia: determination of prognostic significance of rare recurring chromosomal abnormalities. Blood. 2010;116:354-365.

12. Estey E., Döhner H. Acute myeloid leukaemia. Lancet. 2006;368:1894-1907.